

J. Wester:

Misli ob Literarni pratiki.¹

Iznad oblakov dol po nebeških stopnicah stopa dvanajstorica mož. Ali so apostoli? Nimajo svetniškega sijaja. Ali so slovenski literatje? Če so prišli v nebesa, se ne bodo več vračali v to dolino solz, ki jo imenujemo slovensko domovino. Dvanajstero mesecev je to, kar je narisal H. Smrekar na platnice „Literarne pratike za 1914. leto“. Le pogledjte Januarja v gorkem kožuhu in debelih rokavicah, s kapuco čez glavo, z oledenelo gorjačo v desnici! Našitki ob robu rokava pričajo, da je gospodar zgolj snega in mraza; brada mu je kakor otrpla od ledenih sveč. April je že razoglav; vihar mu brije skoz grivo in brado in hudo se drži, oprijemajoč se z obema rokama palice krivulje. In tako dalje gre ta vrsta, dokler se zadnji, December, zopet ne priliči prvemu.

Tako so se napotili med nas ti možje, oprezno stopáje in nezaupno zroč v svet, češ, kako nas bodo sprejeli, kako se nam bo godilo.

Mi pa vas iskreno pozdravljamo, kakor kolednike, srečo prorokuječe in — upajmo — srečo noseče. Dobro došli med nami!

* * *

Nenavadno lepa knjiga je ta Pratika. Koliko pratik in koledarjev smo že doživeli, koliko almanahov smo že videli, listali in brali, a takega novoletnega knjižnega darú pri nas doslej še ni bilo. *In Gal 99 florencau =*

Pred menoj leži „Nova krainska pratica na to leitu MDCCLXXI“¹. Kakor revno, nebogljeno dete v primeri s košato, lepo opremljeno, ponosno gospo, letošnjo Literarno pratiko. Preočimo naj vam to 143 let staro knjižico: oblika v šestnajsterki, kakor je ima še vedno izhajajoča Velika pratika Blaznikova. Nikjer v razvoju našega kulturnega življenja se ni ohranilo toliko starinsko častitljivega kakor baš v obliki pratike. To je potrebno: preprost človek bi videl v bistveni premembi vnanjosti tudi premembo notranjosti; pratikarske stvari pa se ne smejo prevrednotiti. — Vsakemu mesecu pripadata po dve strani: na prvi zavzema gornjo polovico vinjeta s solnčnim znamenjem na sredi, na obeh koncih pa so prizori iz kmetskega

¹ Na svetlo dala Ige pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. M. 40. XXX+181 str. Vez. 5 K.

življenja; na spodnji polovici je zabeležena prva dekada meseca, navadno s petero svetniškimi podobami; pod temi so v dveh redéh znaki za vreme in znamenja za domače opravke, v tretji redi so znaki za dneve: črni trikotji za delavnike ter rdeče lise za nedelje in praznike; v četrti vrsti pa so razvrščena nebesna znamenja. In ista razvrstitev se ponavlja na drugi strani v dveh dekadah; zadnja šteje seveda tudi po 11, oz. 8 ali 9 dni, kakor je pač mesec. Tako obliko ima tudi današnja kmetska pratika, le da so znaki bolj zaokroženi, stilizirani; tam n. pr. pomeni širokokrajnat klobuk „toplu ali lepu“, zdaj pa imamo namesto tega znaka zvrnjeno osmico. Kako čudno se je staro znamenje za veter — človeška glava nabuhlih lic, pihajoča iz sebe sapo — tekom stoletja in desetletij izpremenilo v vetrnico v današnji pratiki! Nad vse zanimivi so v starinski pratiki znaki, kdaj je dobro žilo puščati, kdaj rožičke staviti, „kupice puščati“, kdaj se je dobro „arcnovati“, kdaj otroke odstavlјati, kdaj lase striči, lov „držati“, les sekati, orati, sejati, saditi. Veren odsev nekdanje praznovnosti in vere v pratikarsko laži-vedo! Dnevi še niso označeni s številkami. Kdo bi jih bil znal brati? In čemu? Saj se je čas štel po mesecih, praznikih, nedeljah in obče znanih svetnikih. Kako domače se še dandanes sliši: o sv. Neži, o sv. Jurju, v pasjih dneh! Šele od l. 1788 dalje so dnevi v pratiki označeni tudi s številkami. Saj naši predniki niso znali več samo na prste šteti; ljudska šola, ustanovljena od Marije Terezije in pospeševana od njenega naslednika cesarja Jožefa II., je že kazala svoje uspehe in knjižice Marka Pohlina, razboritega avguštinskega meniha, so odpirale oči dotlej neukemu ljudstvu. Tudi tista čarovna znamenja, kdaj naj se kri pušča i. t. d., so izginila; francoska prosvetljenost je z medlimi žarki posvetila tudi v naše tedaj zapuščene pokrajine.

In tako je ostala ta Pratika v šestnajsterki bistveno neizpremenjena vseskoz do našega časa, do letos in ostane še naprej — niso je zatrle časov sile in je tudi ne bodo. Pomislimo: l. 1725 je bila natisnjena menda prva slovenska pratika v tej obliki v Augsburgu — Trubarjev Slovenski koledar iz l. 1582. bodi le mimogrede omenjen — in vrsta se je nadaljevala nepretrgano skoz obe stoletji, dasi je izhajala pri raznih tiskarjih, pri Egerju, Merku, Rezerju, Kleinmayrju (od l. 1818 do 1831), dokler ni končno Blaznikova tiskarna dobila nekak pratikarski privilegij, posebno od l. 1845, ko je pričela izhajati Velika pratika kot izdaja c. kr. kmetijske družbe kranjske. Sicer je po smrti tiskarja Blaznika in pratikarskega urednika Blaža

Potočnika (l. 1872) začel izdajati Kleinmayr „Slovensko pratiko“ iste oblike in slične vsebine, l. 1901 pa Katoliška tiskarna „Družinsko pratiko“, tako da zdaj kar tri med seboj tekmujejo. Pratik za preprosti narod nam torej ni nikdar manjkalo.

Toda možje, ki jim je bilo do probuje narodne zavešti in ljudske izobrazbe, se niso zadovoljevali s to knjižico, služečo pred vsem vsakdanji potrebi, praktični svrhi. V mislih sta nam dva taka kulturna delavca: Valentin Vodnik in dr. Janez Bleiweis. Prvi je po naročilu svojih mentorjev, barona Žige Zoisa in Antona Linhart, priredil za l. 1795. znamenito Veliko pratiko in ji dal obliko podobno našim večjim koledarjem. Tu ni več tistih pratikarskih, svetniških podob, ki so bile večinoma spački, zamazane karikature; zato pa je sprejel v besedilo tudi poučne sestavke: „Hišne opravila za vsaki mejsic“, znano klasično-naivno „Popisovanje krajnske dežele“, „Od spoznanja tiga vremena“; dodal je seveda tudi „Semnje kranjske dežele“, vmes pa vrnil svojo bodrilno pesem „Kranjc, tvoja zemlja je zdrava“; o nje zadnjih verzih:

„Leniga čaka strgan rokal,
Palca beraška, prazen bočkal“.

piše Zois, da sta več vredna kakor sto pridig in več kakor stotisoč pesmic; taki verzi da ostanejo večno.

Še za dve leti, za 1796 in 1797, je izšla Vodnikova pratika, sedaj že z mesečnimi epigrami in ugankami. Drugi letnik ima tudi voščilno pesem, predhodnico kolede v naši Literarni pratiki. Iz nje zadnjih vrstic odmeva pesnikova tožba, da pratika ni zbudila tistega zanimanja, ki bi ji ga bilo treba za njen obstanek. Nekako trpko-nagajivo vošči

„Gospodi nu kmetam polno mošnico,
De b' lohka za pratko dali petico;
Aku pak ima per lanskim obstát,
more it trebuh moj k herbtu vasvát“.

Še je zapel Vodnik v tretjem letniku svojim rojakom o „Zadovoljnem Kranjcu“, leto 1797. je minilo in pratike je bilo konec.

Malo več sreče, a tudi ne stalne, je imel Bleiweis s svojimi Koledarčki za leta 1852 do 1856. Lične knjižice so ti drobni almanahi v pozno-biedermaierski obliki, s skrbno izbrano vsebino poučnega in zabavnega značaja. Zanimivo je Posvečenje v letniku 1852. Tu se obrača Bleiweis ne samo do Slovencev-domorodcev, ampak še bolj do „milih domorodk“. Njegova iskrena želja je, „da bi tudi hčerke naše mile matere Slave Koledarčik prijazno sprejele

— naj mu dobrovoljno odločijo mestice med ličnimi almanahi ptujih jezikov. Saj je krotak kakor ves narod njegov in ne sovraži nikogar“. O ti blažena krotkost, o ti preblažena ponižnost, trikrat blažena pohlevnost! Ta lastnost naj bi bila naš ponos? Zakaj je bil tako sentimentalno skromen mož „oče slovenskega naroda“?

Vsekakor je imel Bleiweis najboljši namen, ko je skušal pridobiti tudi ženstvo za tedaj probujeno, živo slovensko stvar. „Kakor gospodinja hiši tri vogle podpira, tako tudi naše mile domorodke — oj, da bi jih brez števila veliko bilo! — znajo biti slovenšini močna podpora. — Prepričale se bojo, da tudi jezik častitljive matere Slave je lep, da tudi slavenske pesmi so lepe“. To so bile vabljuje besede! Kot vzor poezije je prinesel prvi letnik Koseskega sonet „Potažba“ iz l. 1818, prvi slovenski sonet, sploh prvo pesem Koseskega, še sedmošolca, nato pa zadnjo Prešernovo, „iz njegove še nikjer natisnjene zapuščine“, — Parizino, s priporočilno pripombo: „Nadjamo se, da bojo častiti bravci in bravke poslednjo pesem našiga prezgodaj umerliga pesnika z veliko radostjo sprejeli“. Kako diplomatično je znal Bleiweis pritegniti k sebi občudovalce visokodoneče, bobneče Muze Koseskega in častilce tedaj še nevarnih in kočljivih Poezij Prešernovih! A boben in gosli se ne dadó spraviti v ubrano soglasje: tam „votlo doni“ — tu „strune milo se glasite“.

Šest let so se držali Bleiweisovi Koledarčki, te lične knjižice, namenjene zlasti slovenskemu meščanstvu in boljšim krogom slovenske družbe. Za njimi pa je začela izdajati Družba sv. Mohorja z l. 1858 pod Janežičevim uredništvom Slovensko koledo, ki je posihmal ostala kot najpopularnejša družbena knjiga pod imenom Koledar. Poleg malih pratik je ta vsakoletni zbornik najbolj priljubljena Mohorska knjiga. Kdo ve, koliko tisoč članov si je pridobila Družba baš radi te knjige! Sicer je tudi Slovenska Matica poskusila s koledarji in glasno priča o priljubljenosti te vrste knjig dejstvo, da je bila prva Matična publikacija „Koledar slovenski za l. 1865“. S tem almanahom so pričeli pridobivati člane mladi znanstveni in slovstveni družbi; poznejši Letopisi so se razvili iz Koledarjev prvih pet let Matičnega delovanja. S smrtjo Matičinega koledarnika Petra Hicingerja (1867) je prenehal tudi Koledar.

Tako vidimo, da so koledarski pojavi v naši slovstveni zgodovini nekaj nad vse značilnega: da se je prvotno edino praktična — pratikarska — vsebina omejevala vedno bolj le na najpotrebnejše, dočim so leposlovni sestavki v vezani in nevezani besedi dobivali vedno več prostora, tako da lahko vse te književne pojave

— razen tradicionalne kmetske pratike — nazivljemo almanah. Pregled vseh del te vrste skoz celo stoletje od Vodnikove Pratike do l. 1895 je natančno podal Jos. Benkovič v Dom in Svetu l. 1895.

* * *

Cvet naše moderne se je združil in izdal v almanahu, kakršnega še ni bilo med nami, zbirko svojih del. Skoro vsi znani in priznani slovstveniki so prispevali s pesmimi, črticami, novelami, eseji. Pa vendar ne vsi. Kje je ostal Cankar? Zakaj ni Finžgarja, zakaj ne Murnika, Novačana, Pastuškina? Literarna pratika za 1914. leto ni popolna: v njej ni obsežen ves cvet slovenske vezane in nevezane besede. Zato je prav, da vabi založništvo in uredništvo v predgovoru vse dobre pesnike, pisatelje in esejiste, naj vsak po svoje prispevajo. Literarna pratika naj bi postala vsakoletna parada naših slovstvenikov; občinstvo bi se je veselilo in kritika bi je radovedno pričakovala.

Letos prvačita med pesniki Župančič in Golar. Župančič in njegovi napisi za mesece — dvanajst biserov, nasutih med individualno izrazite risbe Smrekarjeve fantazije. To je poezija misli, hrepenenja in veselja do življenja. Malo besed — saj so epigrami — a tako krepko zvené ko jeklo ob kamnu: iskre so, izkresane ob granitu njegove „Pesmi mladine“. Kakor bi odmevali iz njih Horacijevi nazori o življenju.

„Zametlo pot nam brez sledov,
in vendar moramo naprej;
veselo stopi, brate, glej:
tvoj pot gre v celo, čist in nov.“

Ali:

„Pojdi med grobove,
tiho požaluj,
a ne izprašuj,
živec; svoje dnove
brez mrličev snuj.“

Kako detoustni še so epigrami Vodnikovi v Veliki pratiki za leto 1796! Robati bi nam bili dandanes verzi, kakor:

„Kratek je pust; ročnu pobašte žene;
kratek je ples; kvatre zakonske dolgé.“

A pomislimo! Med tem je preteklo malone stoindvajset let; peti človeški rod že nastopa, odkar je Vodnik pričel likati naš pesniški jezik, on, ki je „vselej želel, kranjski jezik čeden narediti“.

7*

Župančičeva je tudi uvodna „Koleda“, njegovo novoletno voščilo. „Vihar“ in „Ob jezeru“ ste ubranostni sliki, ki mu jih je vdihnil vihar na Blejskem jezeru in pogled na to „podobo raja“ v somraku, ko se prižigajo in utrinjajo zvezde. „Na grobu“ pa je balada, kakršni po jedrini besed in bridkosti misli nimamo podobne: tri kitice treh vrstic, trije momenti polni tragike — epična tercina.

Golar pa je vesel fant-poet. Kaj bi ne bil, ko vidi v življenju, v naravi toliko lepote, ki so zanj slepci-filistri nedovzetni! Kako anakreontsko vesela je njegova „Še ena koleda“! V pristnem koledniškem slogu želi srečo ljudem dobre volje, prav tako kakor sebi in vsem pratikarjem. V „Juniju“ čutiš dehtečo, v solncu se kopajočo, v srečni ubranosti drhtečo naravo junijevega dne. In te slike!

— „Ko rdeča zarja čez polje
se detelja razliva“ —

„Škrjanček-brat v nebeško sinj
na zlati pesmi pluje,
v oblačkih si je gnezdo splel,
tam z ljubico svatuje“.

In „Pesem o devici Peregrini“ je fantovski slavospev dekletu; himna bi ne bila lepša. Ta čudoviti oris poletnega jutra na pisarnem polju! In devica Peregrina —

„— grozd so ji nedra
in lilij planina.
Ko kresna roža
ji ustne dehtijo,
in kresni ji ognji
na licih gorijo.“

Kakor rečeno, pesnik Golar se je v Pratici dobro postavil. Ima še štiri pesmice. Berite „Poleti“, „Deviška“, „Čarne tvoje so oči“ in povejte mi, ali ne zveni iz njih pristna lirika brez senti- 94
mentalne sladkobe, brez svetobolnega razglabljanja!

Maister je zapel „Vasovalca“: fantje na vasi pevajo, vasujejo, utihnejo. Iz ostaline Aleksandrova-Murna je otel urednik dve pesmici, ki se dobro podajeta v ta moderni almanah.

* * *

Vrsti pripovednih koledarnikov načeluje Govekar. Objavil je iz tajnosti svojega velikega romana, čigar naslov nam še ni prišel do vednosti, odlomek „S francosko trikoloro“ in priznati

mu moramo, da je ta črtica iz dobe francoskega prodiranja v naših krajih nad vse izborna uspela, tako da tudi po svoji vrednosti sodi na čelo vsem leposlovnim člankom tega almanaha. Dejanje se vrši v Postojni ob času, ko prihaja francoska armada sem od Italije in zasede za nekaj dni to sedaj še mlado mesto, tedaj središče notranjskega okrožja. Obširnost pripovedovanja sicer priča, da je črtica le odlomek na širni podlagi zasnovanega romana, a vendar so vsi prizori, kakor so mnogolični, tako lepo zaokroženi v enotno pestro sliko, da moramo pisatelju čestitati. Kako živo je orisan strah Postojnčanov — dandanes gotovo niso več tako bojzljivi — pred prodirajočimi francoskimi četami; kako značilna je tista trojica mož, ki gredo Muratu nasproti, da se mu poklonijo; kako drastično dovtipen je prizor v cerkvi sv. Danijela, kjer se francoski topničar pogovarja s svojim patronom; kako bujno je opisana družba in nje razgovor v postojnskem župnišču in kako slikovit je prizor v cerkvi in ob cerkvi, ko blagoslavlja župnik Wenigar pri službi božji zbrane francoske konjenike in grenadirje! „Pa se je okrenil župnik ter dejal: Idite, maša je minila! In nato se je globoko sklonil pred oltarjem, po cerkvi so zarožljale sablje, zabobnela kopita pušk in zazvonkljale ostroge; vsa vojska je padla na kolena. Župnik pa je široko razpel in dvignil svoje roke, se obrnil, se par hipov zagledal v pestrobojno množico, ki je klečala pred njim, ter jo blagoslovil. — Ko je hitel v zakristijo, so zapeli pred cerkvijo nešteti bojni rogovi; peli in vriskali so, da je odmevalo od hribov in šum v brezkončnih jekah . . .“ Da, takih povestic, kakor je Govekarjeva, bi naj bilo še več v pratiki. Želel bi, da si vsak zavedni Notranjec kupi Pratico že zaradi „Francoske trikolore“; lep spomin mu bo na njegovo lepo domače mesto, kakor slavospev krasu te pokrajine in njene zanimive zgodovine.

Povsem drugega žanra je Vladimirja Levstika „Okvir brez slike“. Tu pripoveduje s francosko lahkotnostjo žalostno povest iz našega šentpeterskega predmestja ter virtuozno riše filistrsko okolje, v katerem se odigrava življenje zakonskega para poštnega kontrolorja Tlakarja. Marsikaka poteza meri na banalnost naše malomestnosti in hinavščino navidezne častivrednosti.

Milčinski, ki pozna tako temeljito bistvo naših narodnih pripovedk in pravljic, je na podlagi znanih pravljinskih motivov spisal črtico „Kralj Matjaž“ ter ji vpletel višjo idejo: kralj Matjaž nas ne more odrešiti, dokler se ne odrečemo češčenju Kurenta, boga vina in razposajene veselosti.

Podlimbarskega „Tovariš Klavdiček“ pa je vesela dogodba iz vojaškega življenja. Kakor je dejanje samo na sebi šegavo in mestoma primojduševsko, tako je ravno spricho tega zelo verjetno; pisatelju se ni bilo treba dosti izmišljovati. Seveda svoje povesti ni obtežil z globljimi mislimi; zato pa jo je okrasil z nekaterimi cvetkami iz bujnega vojaškega slovarja ter jo bogato opremil z izrodki korporalske hiperbolike.

Kakor otožna pastorka sameva med temi veseljaki Meškovo „Pismo“. Tinica je dobila pismo izza meje od svojega bratranca rezervista, da ji je umrl tam doli „v pesjanskih krajih“ ženin. Aktualnost lanskega leta je dala pisatelju snov za to elegično sliko; motiv ni nov, a Meško zna dati vsaki stvari značilno ubranost, ki že v prvih potezah izdaja, da je Meškova. Če si izbere še tako realistično zgodbo, izzvani pri njem sentimentalno. Meni n. pr. bi konec povesti brez zadnjih dveh vrstic bolj ugajal: „Le breze šumé“, tako bi se konec složno strnil z začetno mislijo. Ni treba, da breze še z besedami vmes posegajo.

Dr. Ivan Lah je prispeval dolensko povest „Vrag in Dolenjci“, ki spominja v dikciji in snovi na Trdinove bajke: Že več let ni bilo nobenega Dolenjca v pekel. Mlad vrag obljubi peklenškemu poglavarju, da spravi kmalu tudi Dolenjce v pregrehe, in res se mu posreči zasejati med Dolenjci napuh in ničemurnost, „začele so se zdražbe, prepiri, pravde, poboji, sovraštvo in žalostni časi“. Tako je menda še sedaj med našimi ljubimi rojaki, pa ne samo na Dolenjskem.

Kdo bi si bil mislil, da dobimo tudi mi kedaj svojega Chanteclera! In da bo C. Golar njegov avtor! Pa se je zgodilo, da nam je napisal čudno povest „Beli in rdeči petelin“. Primož, nekdanj finančar, samotari v razdrapani bajti koncem vasi. Edini tovariš mu je beli petelin. „Lepa si ptica, petelin! V tvojih drobših očeh se lesketajo in romajo polnočne zvezde svojo nebeško pot, na svetli klic tvojega grla se zbudi jutranja zarja in plane kakor deroča reka izza obzorja, in vijolična in srebrna in škrlatna povodenj se razlije po nebesih“. Do teh besed je beli petelin naš Chantecler. Toda ta ptič je bil — čujte — pijanec, pijanec kakor njegov gospodar Primož. Skupaj sta popivala, skupaj kolovratila, se pogovarjala in se tolažila. A petelin je črtil sosedovega Blažka, raztrgal mu je bil srajco dopetačo in zato se je stari Blaž grdobno maščeval. Ogrdil mu je petelina s kolomazom, da ni bil več podoben živemu bitju. Zato pa mu spusti pijani Primož „rdečega petelina“ na streho.

Bizarna povest je ta Golarjeva zgodba; preveč diši po žganju. „Steklenica je moja žena“, pravi Primož v svojem vrtoglavem monologu, „slivovka je pa njena duša“. Preveč praznih kvasi čudni svat Primož. Ali se zaveda, da je v uganki o Evi ponovil uganko iz Vel. pratike l. 1814? Torej prav za stoletnico. Ne, te vrste povesti bodo bralci spričo zoprnih prizorov odklanjali, čeprav so še tako živo in naravno orisani. Zato pa tudi res lepa mesta, kakor tisti nedosežno izraziti opis, kako se pojavlja in razvija plamen — rdeči petelin — na strehi, ne zabrišejo celotno nezadovoljivega vtiska.

Razočarala pa me je Milana Puglja „Grozovita in neverjetna zgodba“. Vem, da je Pugelj urednik te pratike in da se mora v tej lastnosti napram sebi kazati skromnejšega, da ne prekosi s svojim umotvorom drugih pisateljev pratikarjev, in da mora svoj spis postaviti zbirki na konec, a kljub temu bi smeli od njega pričakovati, da nas s tako fantastično dolgoveznostjo ne bo dolgočasil od početka do konca, če se bo sploh kdo do tega konca preongavil. Res je grozovita ta zgodba o pisatelju Skopcu in o mecenu Fekonji; kakor je Fekonja, mož slovečega imena, potegnil nadebudnega mladeniča Skopca, tako se je posrečilo tudi Puglju s svojo nedvomno izvirno grotesko potegniti slavno občinstvo. Vse se mi zdi kakor od fantastičnega izviranja mrgoleča slika v kinematografu. Mar bi se držal Rodinovega načela: „Stil, ki se pači in zvija, da bi obrnil pažnjo nase, je slab“. Edino oni stil je dober, ki čitatelj pozabi nanj, da koncentrira nad obdelovano stvarino, nad emocijo vso svojo pažnjo“. Ost te Pugljeve satire bo čutil pač le tisti, ki pozna iz najbližje okolice razmere naših pisateljskih krogov. Ali bi se ne dala ta sama ob sebi mikavna snov porabiti v taki slovstveni obliki, da bi jo razumeli lahko vsi, tudi če niso posvečeni v misterije ljubljanskega literatstva? *Popolnoma enarega vtisa tu*

* * *

Slovstveno-zgodovinskega značaja sta dva eseja, ki zaslužujeta po svoji temeljitosti vse priznanje: A. Funtkova razprava „Nekaj o Zlatorogu“ in dr. Vinko Zupana študija „Sledovi Maeterlinckove filozofije pri Ketteju“. Ko sem svoje dni čital M. Pirrata članek „Zlatorog“ v „Edinosti“, sem mislil, da je povedal o Zlatorogu vse, kar je važno omembé; a zdaj nam je podal Funtek točno razpravo o tej zanimivi slovstveni snovi, ki je našla najboljšega glasnika v nemškem epiku Baumbachu, dočim Aškeičev Zlatorog spričo dra-

matskega zamisleka ni prišel do posebne veljave; nikjer pa ni uspel Zlatorog kot opera, dasi štirikrat uglasben, ne kot melodram, ne poslednjič kot baletna pantomima našega rojaka M. Žunkoviča.

O bistvu „Žrtve“ razpravlja v aforistični maniri in blesteči duhovitosti, ki se kaže često v paradoksih in skokoma izvajanih logičnih zaključkih, dr. Ilešič; govori o pojmu žrtve, ki jo naj doprinaša poedinec kot član naroda. Naš umetnostni kritik „arbitrarius elegantiae“ dr. Vojeslav Molè pa je objavil „Rodinove misli o umetnosti“. Zbranih misli bo treba čitati te nauke velikega francoskega umetnika; glasé se kakor pravila iz umetniškega katekizma. Skoro preveč jih je, tako da bo marsikom pozornost opešala, tem prej, ker nima na izbiro in pogled umotvorov, na katere se Rodin sklicuje ali nanje opozarja. — Pratikarsko-zgodovinskega značaja pa je črtica Jož. Glonarja „O svetem Hijeronimu pasjeglavcu“. Kdo ve, koliko svetniških legend je nastalo iz napačnega umevanja slik dotičnih svetnikov in njih atributov! Saj je tudi v Kmetski pratiki za l. 1771. naslikana še cela podoba sv. Hijeronima — a ne vprašajte, kako! Pozneje stoji na tem mestu nekaka spaka živalskih in človeških potez, naposled pa levja glava. Tu bodi omenjeno, da se je naš prvi novelist, Davorin Trstenjak, že tudi dotaknil podobe sv. Hijeronima, slovanskega svetnika, v Bleiweisovem Koledarčku l. 1854 v noveli „Slikar“, kjer končava z mislijo, da je Tizian dal svoj obraz mramornati sohi sv. Jeronima, stoječi poleg groba slikarjevega v Benetkah. Tako da je Tizian Slovenu Jeronimu to povrnil, kar sta njemu „dve Slovenki Dalmatinki dobrega storili“, ker sta mu dali svoji obličji za Madono Asunto in za Magdaleno.

Naj si bo kakorkoli s Hijeronimovo glavo; največ je vredno pač to, kar je zabeležil ta sveti puščavnik, cerkveni učenik in mizogin o ženitvi. Kdor se more ravnati po teh pogansko-krščanskih nazorih, blagor mu! Lahko bo Glonarju zanje hvaležen.

* * *

Drugo pero, spretno pero poklicanega kritika naj bi ocenilo risbe Smrekarjeve! Kar hočem jaz lajik povedati, je le izraz misli, ki so se mi porajale ob pregledovanju teh umotvorčkov, ki so vredni, da bi se pri vsakem pomudil; a ponekod je treba poznati legende svetnikov, posebno tistih, ki so nam bili doslej več ali manj neznani, drugod pa glej skozi povečevalno steklo, da razbereš vse podrobnosti in finosti, ki jih je slikar na subtilen način izrazil v risbi in ki dajejo celotnemu vtisku šele bistveno oznako.

Predvsem so omeniti prizori iz ljudskega življenja, ki tvorijo kakor diptihi čelo vsakega meseca. Kako nazorni kulturni dokumenti bodo te risbe čez nekaj let, ko bo še tisto malo pristnih domačih šeg in ljudskih običajev izginilo, kar jih je še ostalo pod navalom vse izravnujoče prosvete! Tu vidiš novoletno zdravico, ki si jo na pivajo rojaki vseh naših pokrajin, vsak v svoji stari noši; na desni od nje pa sv. tri kralje kolednike. In tako gre dalje: pust; slamnati mož za preostalo devico; tu vidiš, kako sredi postnega časa „babo žagajo“, kako se opletajo dečki z butarami na cvetno nedeljo; tam spremlja pojoča mladina „zelenega Jurija“, tu seka piruhe; čil Zilan na dirjajočem konjiču izbija barigli dno, naokrog pa čvrste Zilanke, pripravljene na raj pod lipo. Kako resničen je prizor s sejmišča na birmanski dan! Pa kaj bi vse našteval? Boljših motivov si umetnik skoro da ni mogel izbrati, da oriše značaj dotičnih mesecev. To nič ne moti, če se je pri rekrutih malo zmotil in jih namestil že v september, odhajajoče z doma, s kovčegi na ramah, z vojaškimi kapami na glavah, spremljane od objokanih družic.

Vmes pa so kot mesečni pečati uvrščena nebesna znamenja, a ne v običajni obliki. Smrekar zna celò tem tipičnim znakom vdihniti nekaj samosvojega. Koliko norčave prešernosti je v vodnarju, v ovnu, v levu, v avgustovi devičici!

Vinjete k Župančičevim napisom pa organsko izpopolnjujejo misel. Kakor si stavi pesnik v verzih večinoma dve misli nasproti, tako se pojavlja motiv kontrasta tudi v obojnih risbah vsakega meseca: tu za gorko pečjo sedi starec z vnukom, tam v snežnem metežu zmrzujeta dva vagabunda brezdomca; tu sv. Jurij, glasnik mladine, tam družba filistrov „pozimskih glav“.

Najzanimivejši del Pratike pa tvorijo svetniki. Dvanajstkrat petnajst risb je vseh skupaj; med njimi so prazniške slike odtisnjene v rjavem rdečilu, menda v sepia-barvi. Vsak bo te sličice drugače sodil. Godilo se jim bo kakor Prešernovim pesmim: eni porekó, da so preveč posvetnjaške ali celo nespoštljive, drugi da so prenaivne. Eno je gotovo: da se je Smrekar odpovedal vsakršni šabloni in da je vdihnil vanje vso svojo individualno izraznost, ki se bo zdela preprostim ljudem naivnost, razboritim pa mestoma hudo-mušnost, mestoma iskrenost umetniškega pojmovanja.

Poglej si nekaj prazniških podob! Ali si že videl obrezovanje Jezusovo na Novega leta dan tako predočeno? — Sv. Jožefa si predstavljaš z božjim detetóm v naročju in z lilijo v roki; tu ga pa vidiš preprostega tesarja iz Nazareta, s sekiro prek rame; mali Jezušček

ga spremlja peš in nese domov naročaj trsk, da si bržčas podkurijo ž njimi. — Kaj vidiš v Marijinem oznanjenju? Morda več kakor samo biblijsko poročilo o belem golobčku. — Binkošti — prihod sv. Duha v obliki gorečih jezikov; Sv. Trojica — ideja trojnosti, zapopadena in izražena v enoti. — Mali šmaren ali Marijino rojstvo! Žegnanska nedelja: roka božja blagoslavlja našo zemljo, ki ima kar na vsakem hribčku svetišče božje. Še Gaspari ne naslika nikoli toliko cerkvic hkrati: trinajst gričev, trinajst cerkvic. — Kaj pravi nebeški ključar na Vseh svetnikov dan? „Tu so zlata nebeška vrata. Kdor hoče videti vse milijone in legijone, naj vstopi, če je vreden!“ — Misterij Marijinega spročetja (8. dec.) pa zakrivajo kaj praktični priveski svetnika Petra Sienskega, patrona vseh glavnikaarjev, ki pade na isti dan. — In Božič je ginljiva idila revščine in zadovoljstva. Kako vdano vam grejeta voliček in osliček božje dete, ležeče v jaslicah!

Za umevanje svetniških podob je pa treba poznati življenje svetnikov in legende o njih, tem bolj, ker je narisal obraznik Smrekar dokaj nam lajikom neznanih prizorov in se spomnil svetnikov in svetnic, ki niso v našem narodu domači. Efrem, Longin, Cita, Beno, Irenej — dasi je iz tega imena nastal naš Jernej — Kamilo, Januar, Florentin, Vinok, Bibijana i. t. d. so nam tujci že po imenu, kaj še da bi poznali njih življenje. Seveda se da iz izrazitosti risbe veliko uganiti, na pr. da so za sv. Cito, zatopljeno v molitev, opravljale dekelsko delo metla, ščet in keblca same od sebe (gl. 27. april). A kdo bo uganil, da je pri sv. Valburgi (gl. 25. febr.) narisano ogrodje svetnice, od katerega se cedi čudodelno olje v srebrno skledo? Ali da so namesto sv. Dominika (4. avg.) izražene sanje njegove matere: pes, ki z gorečo baklo zažiga svet — „domini canes“? Kdo se ne bi pri sv. Hilarionu (21. sept.) spomnil Prešernovega orglarčka?

Laglje se razumejo mučeniški prizori, posebno ker so nekateri kar grozno nazorno predočeni, gl. sv. Arkadija (12. jan.), 40 mučnikov (10. marca), Erazma (2. jun.), Afro (9. avg.), Jerneja (24. avg.), Simona in Judo (28. okt.) in Štefana, pod kamenjem zasutega! Nasprotno pa je ublažil nekatere tradicionalne mučenike: sv. Boštjan ni več naboden s pšicami; sv. Agati ni brati z obraza muk, ki jih izpričujeta nje atributa na krožniku. Idilično je naslikan sv. Janez Krstnik, živeč se ob kobilicah; Egidij, ki ga doji košuta; pohlevni medved sv. Gala; gos sv. Martina; sv. Cecilija pri orglah; sv. Janez Evangelist v naročju svojega Učenika.

Dovolj tega! Smrekar je dal v pričujočih risbah razmaha svojim umetniškim zmožnostim, a vendar je skušal ohraniti značaj opreme

naših popularnih pratik. Rešil je problem; ali srečno ali nesrečno, o tem naj sodijo naši obrazujoči umetniki in njim pripadajoči kritiki. Vsem seveda ne bo mogoče nikoli ustreči, najmanj še v naši tesnobni malehnosti. *Ja malenkosti, malenkosti - a tudi ta igrica*

Vrsta Literarnih pratik se je pričela. Malo prepozno je izšla prva, da bi se bila že za novo leto splošno razglasila in udomačila. Le kmalu v svet z drugo za prihodnje leto! Uredništvu pa si usojamo priporočiti, da se ravna zvesto po načelu, ki ga Pugljev Fekonja sicer ironično poudarja: Sleherni urednik mora biti preizkušen esteta! — Kot tak ne bo pazil samo na literarno vrednost prispevkov, ampak bo tudi skrbel, da jim ne bo v jezikovnem oziru ničesar očitati. Paziti bo treba, da se kljub različnosti sloga posameznih pisateljev doseže enotnost v jezikovnih oblikah. To pa ni stvar pisateljev, temveč uredništva. Literarna pratika naj nam bo tudi v tem oziru vzorno ogledalo našega leposlovnega jezika. Vemo, da so bile ob koncu lanskega leta razne tiskarske nepravilike, ki so ovirale tudi urednika pri njegovem poslu. Zato tem rajši priznamo uredniku našega almanaha trud in vestnost, s katero je raznolično gradivo zbiral, izbiral in čelil. Da bi se mu v prihodnje le še bolj posrečilo! „Literarna pratika“ naj bi postala naš „Musenalmanach“! Če bo nudila najboljše, kar nam prinese vsakoletna leposlovna žetev, je bo vsak težko pričakoval, si jo bo rad nabavil in jo pozneje varno hranil v svoji knjižnici. *ne umirati*

Še marsikatera misel bi se dala in smela povedati, a bodi jim konec! Pero iz roke! Vi pa, bralci blage volje, pratiko v roke!

Književna poročila

Dr. A. Bazala, A. Aškerc Izabrane pjesme. U Zagrebu 1913. Izdanje Matice Hrvatske. 8° XXXV + 204 str.

Pred poldrugim letom je umrl Aškerc in že imamo dve izdaji njegovih izbranih poezij: eno, domačo — dr. Prijateljovo Aškerčevo Čitanko — in sedaj drugo, izdajo Matice Hrvatske, ki jo je oskrbel dr. A. Bazala, profesor filozofije na zagrebškem vseučilišču. Prijatelj je odbral 50 najlepših Aškerčevih pesmi, večidel iz prve dobe Aškerčevega pesnikovanja, Bazala pa je izbral 93 pesmi. Da je oba prireditelja vodilo pri izbiranju estetsko načelo, nuditi najboljše, priča tudi to, da se nahaja 35 pesmi, predvsem balad in romanc, hkrati v obeh zbirkah. Tako imajo sedaj tudi Hrvatje izbor Aškerčevih poezij in po teh bodo lahko spoznavali glavo in srce našega pesnika.